

УДК: 339.9, 338.1

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ**

Рябініна Н. О., доктор філософії в галузі соціальних і поведінкових наук,
н.с., відділ економічних досліджень,
<https://orcid.org/0000-0001-8378-4485>

Інститут продовольчих ресурсів НААН, Київ, Україна

<https://doi.org/10.31073/foodresources2024-22-26>

Предмет. Обґрунтування пріоритетних напрямів стимулювання соціально-економічних процесів, спрямованих на розвиток агропромислової сфери, при взаємодії влади, бізнесу та суспільства. **Мета.** Визначити пріоритетні напрями стимулювання розвитку агропромислової сфери спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку, розкрити особливості їх реалізації в сучасних умовах. **Методи.** Дослідження проводилося на базі загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: метод системного узагальнення – для виділення пріоритетних напрямів спрямування та стимулювання розвитку агропромислової сфери в єдину концепцію; методи аналізу та синтезу – для обґрунтування необхідності та результативності пріоритетних напрямів стимулювання розвитку; статистичний та табличний методи – для оцінки тенденцій розвитку агропромислової сфери. **Результати.** В статті досліджено і обґрунтовано пріоритетні напрями спрямування та стимулювання розвитку агропромислової сфери, а саме: агропромислова інтеграція – пріоритетний напрям державної політики та продовольчої безпеки; досконалість нормативно-правової бази; інформаційне забезпечення та якісна аналітика; реформування і контроль виконання інституційного забезпечення; сприяння та стимулювання підняття рівня зайнятості і підвищення кваліфікації співробітників агропромислової сфери; експортне збільшення обсягів агропромислової продукції; державна допомога, бюджетування, кредитування, інвестиції та стимулювання інноваційного розвитку агропромислової сфери. **Сфера застосування результатів.** Результати дослідження постійно змінюються завдяки відновленню інформаційного поля та аналітичним даним, що дає можливість подальшого обговорення теми в наукових колах та за їх межами. Стаття запропонована науковцям з економічних досліджень, викладачам вищих навчальних закладів та спеціалістам в сфері державного управління.

Ключові слова: пріоритетні напрями стимулювання, сталий розвиток, агропромислова інтеграція, експорт, нормативно-правова база, бюджетне фінансування аграрної сфери, програми підтримки, стабільність.

**PRIORITY AREAS OF STIMULATING THE DEVELOPMENT OF THE AGRO-
INDUSTRIAL SECTOR OF UKRAINE**

Natalia Riabinina, PhD, Social and Behavioral Sciences,
Researcher, Department of Economic Research,
<https://orcid.org/0000-0001-8378-4485>
Institute of Food Resources of the NAAS, Kyiv, Ukraine

Subject. Substantiation of priority areas of stimulation of socio-economic processes aimed at the development of the agro-industrial sphere, in the interaction of government, business and society. **Purpose.** To determine the priority areas of stimulation of the development of the agro-industrial sphere aimed at achieving the goals of sustainable development, to reveal the features of their implementation in modern conditions. **Methods.** The study was carried out on the basis of general scientific and special methods, in particular: the method of system generalization – to allocate priority areas of direction and stimulate the development of the agro-industrial sphere into a single concept; methods of analysis and synthesis – to substantiate the necessity and effectiveness of priority areas of stimulation of development; statistical and tabular methods – to assess trends in the development of the agro-industrial sector. **Results.** The article examines and substantiates the priority directions of directing and stimulating the development of the agro-industrial sphere, namely: agro-industrial integration is a priority direction of the state policy and food security; perfection of the regulatory framework; information support and high-quality analytics; reforming and monitoring the implementation of institutional support; promoting and stimulating the level of employment and advanced training of employees in the agro-industrial sector;

export increase in the volume of agro-industrial products; state aid, budgeting, lending, investment and stimulation of innovative development of the agro-industrial sector. **Scope of the results.** The results of the study are constantly changing due to the restoration of the information field and analytical data, which makes it possible to further discuss the topic in academia and beyond. The article is offered to scholars of economic research, teachers of higher educational institutions and specialists in the field of public administration.

Keywords: priority areas of stimulation, sustainable development, agro-industrial integration, export, Regulatory framework, budget financing of the agricultural sector, support programs, stability.

Постановка проблеми

Україна завжди славилася родючими землями, тому аграрно-промислова направленість є пріоритетною стратегічною ціллю для соціально-еколого-економічного сталого розвитку держави. Стратегія сталого розвитку України, за умови її реалізації, має наблизити суспільство до цивілізаційних стандартів життя ЄС, які передбачають розвиток за певними векторами:

- забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя;
- гарантії національної безпеки держави, бізнесу, суспільства та особистості, захищеність інвестицій і приватної власності;
- гарантування кожному громадянину якісної освіти і охорони здоров'я;
- забезпечення державі гідного місця серед провідних країн світу в економіці, культурі, науці, спорту [1].

Соціально-еколого-економічний розвиток		
Соціальна захищеність та стабільність	Оптимізація та інтеграційна співпраця	Соціальний капітал
	Етичні норми, рівновага, довіра, взаємодія	
	Демографія та антиміграційні дії	Людський капітал
	Євроінтеграція суспільства та захист прав	
Еколого-природниче збереження	Контрольованість екосистеми, збереження еко-ресурсів та запобігання екологічних катастроф	Природничий капітал
	Відповідність кліматичних норм та якість води	
Продовольча безпека та економіко-фінансовий розвиток	Ефективність, раціоналізація, усунення ризиків	Оборотний капітал
	Прогнозованість та стимулювання	Фінансовий капітал
	Системність та збалансованість	Грошовий капітал
	Направленість та орієнтованість	

Рис. 1. Характеристики та сутність функціонування сталого розвитку України

Джерело: розроблено автором

Стратегія сталого розвитку України охоплює всі ключові напрями життєдіяльності держави: соціальний (соціальна захищеність, стабільність), економічний (продовольча безпека, фінансово-економічний розвиток) та екологічний (еколого-природниче збереження) (рис. 1).

Соціальна складова орієнтована на людський та соціальний капітали, які базуються на потребах людей, етнічних нормах, співпраці, повазі та довірі, піднімають болючі питання демографії та прав людини. Економічна складова торкається оборотного, фінансового та грошового капіталів, зосереджуючи увагу на прогнозованості, системності, збалансованості, стимулюванні, ефективності прийняття рішень та усуненні ризиків. Екологічний напрямок застосовує природничий капітал, спрямований на збереження та контроль використання еко-ресурсів і запобігання екологічних катастроф.

Відновлення соціально-економічного функціонування виробничих процесів, які вже набули імунітету до реалій випробування військовою агресією, повинне реалізуватися з урахуванням прикладів минулого досвіду і сучасних можливостей інноваційно-

інтелектуального сьогодення. Державним органам варто зосередитися на повному перезавантаженні промисловості, з визначенням пріоритетів майбутнього економічного розвитку [2], зокрема, це: кореляція виробництва та попиту; врахування умов праці та запобігання втрат кваліфікованого персоналу; оновлення логістичних шляхів і ринків збуту; відновлення порушених економічних зв'язків. Особливу увагу варто приділити розвитку агропромислової сфери, зокрема шляхом залучення усіх напрямів державного стимулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стимулювання розвитку агропромислової сфери активно обговорюється науковою спільнотою в Україні й на міжнародному рівні. Українські вчені Мазаракі А. та Мельник Т. в наукових працях піднімають питання економічної безпеки України [2], Сичевський М., Дейнеко Л. і Кушніренко О. досліджують моделі соціально-економічного розвитку та їх наслідки для формування стійкості продовольчої сфери [3], Шуст О., Варченко О., Крисанов Д. та Воскресенська Н. проводять аналіз теоретико-практичних аспектів з оцінки досягнення цілей сталого розвитку та виявлення наслідків розвитку продовольчої сфери і забезпечення продовольчої безпеки [4–5], Коваленко О., Кириченко А. та Бокій О. торкаються питання необхідності формування глобальних логістичних продовольчих ланцюгів поставок продовольства та стратегічних напрямів продовольчого забезпечення населення [6–8], Мороз М., Вербицький С., Куць О. та Митченко О. обґрунтовують стратегічні цілі трансформації продовольчих систем та доводять необхідність забезпечення фінансової стійкості виробників продовольчих товарів [9–10], зарубіжні вчені El Bilali H., Strassner C., Ben Hassen T. піднімають питання розвитку світової сталої агропромислової сфери [11]. Визначення поняття «агропромислова інтеграція» обґрунтовують в своїх працях: Карнаушенко А., Гребенюк Н., Петренко В. [12], Івченко А. [13], Бурковська Н., Булик О. [14], Щепієнко В. [15].

В статті використано нормативно-правові документи, які пов'язані з цілями і напрямами сталого розвитку України та соціально-економічним розвитком агропромислової сфери, а саме: «Про Стратегію сталого розвитку» [1]; Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 р. № 3460-IX [21]; дані Міністерства аграрної політики та продовольства України [20]; дані Кабінету міністрів України [16]; дані Державної служби статистики [18]; статистична інформація Державної митної служби України [19].

Мета дослідження. Визначити пріоритетні напрями стимулювання розвитку агропромислової сфери спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку, розкрити особливості їх реалізації в сучасних умовах.

Матеріали і методи. Для досягнення мети дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: метод системного узагальнення – для виділення пріоритетних напрямів спрямування та стимулювання розвитку агропромислової сфери в єдину концепцію; методи аналізу та синтезу – для обґрунтування необхідності та результативності пріоритетних напрямів стимулювання розвитку; статистичний та табличний методи – для оцінки тенденцій розвитку агропромислової сфери.

Виклад основних результатів дослідження. Цілями розвитку світової агропромислової сфери є покращення життєвого рівня населення сільської місцевості, стабілізація і підвищення доходності селянина, стирання розмежувань пріоритетів між містом і селом, підвищення рівня освіти та охорони здоров'я в сільській місцевості тощо.

Систематизація та контролюваність процесів, починаючи з виробництва сировини до кінцевого, якісного доступного агропромислового продукту, із своєчасною і безпечною логістикою та зберіганням, дають можливість виконання цілей сталого розвитку та збалансування ролі між всіма учасниками: виробник-держава-споживач. Наприклад, низькі ціни на агропромислову продукцію посилюють неспроможність розвитку

агропромислової сфери та зниження доходності серед сільськогосподарських товаровиробників, в свою чергу висока ціна на агропродукцію негативно впливає на бідні верстви населення, що може призвести до голоду, захворювань, проблем надлишкової ваги, порушення збалансування раціону харчування тощо [11].

На нашу думку, для виконання цілей сталого розвитку України необхідно забезпечити реалізацію пріоритетних напрямів стимулювання розвитку агропромислової сфери, які охоплюють всі сфери діяльності. (рис. 2).

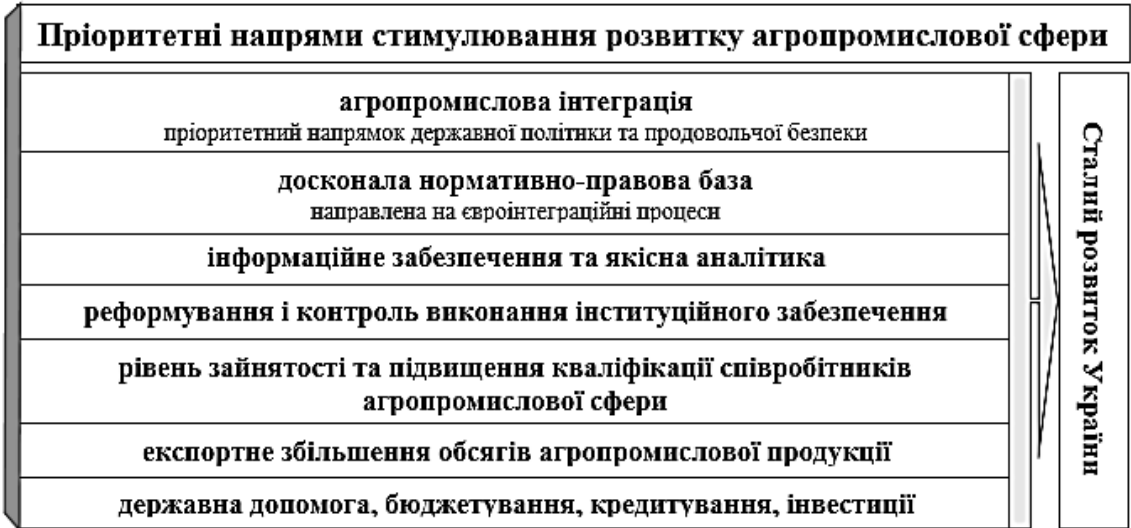

Рис. 2. Пріоритетні напрями стимулювання розвитку аграрної сфери України
Джерело: розроблено автором

Дієвість пріоритетних напрямів стимулювання розвитку агропромислової сфери може бути досягнена за умови їх взаємного консолідованого спрямування на ефективність, системність, стабільність. Розглянемо кожний напрям докладніше.

1. *Агропромислова інтеграція – пріоритетний напрям державної політики та продовольчої безпеки* (високий рівень і підтримка локалізації переробки та виробництва, підтримка з боку держави і бізнесу). табл. 1.

Таблиця 1

Агропромислова інтеграція		
№	Автори	Визначення поняття «агропромислова інтеграція»
1	Івченко А.	Агропромислова інтеграція – органічне поєднання і взаємодія сільського господарства з промисловістю, яка переробляє сільськогосподарську сировину, та іншими суміжними галузями матеріального виробництва [12].
2	Карнавченко А., Гребенюк Н., Петренко В	Агропромислова інтеграція – це інноваційний напрям розвитку аграрних та переробних підприємств. Вона повинна охоплювати не тільки великі суб'єкти господарської діяльності, а й особисті селянські господарства, що дозволить більш ефективно використовувати природний та людський потенціал, спільну інфраструктуру, нові технології, сприятиме покращенню інвестиційного клімату в АПК [13].
3	Бурковська Н., Булик О.	Агропромислова інтеграція заснована на тісній взаємодії сільськогосподарських та промислових підприємств, що працюють на кінцевий результат. В основу покладено єдиний процес виробництва сільськогосподарської продукції, її закупівлі, зберігання, переробки та реалізації готового продукту – продовольства для населення та сировини для переробної промисловості [14].
4	Щепієнко П.	Агропромислова інтеграція – процес поєднання виробництва і переробки сільськогосподарської продукції, а нерідко й реалізації готової продукції в єдиній господарській структурі [15].

Джерело: розроблено автором за матеріалом наукової літератури. [12-15]

Поєднання та співпраця сільського господарства з галузевими виробництвами широкого спектру продукції перероблювальної та харчової промисловості дають нові перспективи, як на реалізацію планів в межах внутрішнього ринку так і для розширення експортних можливостей. Агропромислову інтеграцію класифікують за видами галузевого спрямування: вертикальна (системність єдиного процесу від сировини до широкого асортименту готової продукції) та горизонтальна (єднання виробництва однорідної продукції чи підприємств з однаковими функціями) [12].

За своєю суттю агропромислова інтеграція заснована на покладених на неї завдань:

- стабільність надходження сировини в необхідних обсягах та поліпшення її використання;
- підвищення ефективності виробничих процесів та переробки сільськогосподарської продукції;
- розширення можливостей виробництва та реалізації якісних, конкурентоспроможних продуктів і виконання норм зберігання;
- транспортування і переробка продукції відповідно до європейських стандартів;
- задоволення соціально-економічного рівня українського споживача та регулювання цінової політики.

Агропромислова інтеграція – потужна співпраця сільського господарства з галузевою промисловістю на взаємовигідних умовах. Агропромислова інтеграція має перспективний розвиток і дає змогу ефективного вирішення питань, зокрема: виробництво та забезпечення сировиною підприємств перероблюваної та харчової промисловості; переробка та зберігання продукції; реалізація готової продукції тощо. В Україні залишається потужна ланка переробних підприємств та товаровиробників, яка базується на принципах економічних рівноправних взаємин та довірливій співпраці, сформована на тісних, надійних і стійких зв'язках між всіма ланками спільної сировино-виробничої системи.

2. *Досконала нормативно-правова база*, яка спрямована на виконання завдань ЄС (довгострокові перспективи та підвищення стандартів якості аграрної продукції, продовольча безпека).

Держава намагається дотримуватися Плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, розробленого Кабінетом Міністрів України на початку 2022 року, де прописані актуальні завдання сфер адміністрування, забезпечення населення територіальних громад, сфер регулювання соціально-економічних чинників, до їх числа віднесено: моніторинг стану продовольчої безпеки; безперебійне виробництво сільськогосподарської та харчової продукції; задоволення потреб населення продовольчими товарами; зберігання продовольчих ресурсів і самозабезпечення; формування надійної логістичної складової; регулювання внутрішнього ринку та розширення експортних можливостей [16].

Виконання актуальних завдань щодо забезпечення продовольчої безпеки дає чітке розуміння важливості дотримання нормативно-правової бази, що забезпечить безперебійність та надійність виробництва, задоволення попиту внутрішнього та зовнішнього ринків.

3. *Інформаційне забезпечення та якісна аналітика* (статистика та точність оцінювання) дає можливість оперувати ключовими знаннями, адаптувати особливості технологій до кон'юнктури ринків і виробництва, відображати реальні показники наявності сировинних ресурсів.

На ряду з інституціями агропромислової сфери, одними із ефективних та продуктивних компонентів реалізації чіткого інформаційного забезпечення та якісної аналітики можуть стати ситуаційні центри, які на основі комплексних системно-послідовних дій та аналізу даних дадуть змогу приймати правильні раціональні рішення та виявляти ефективні інструменти, які сприятимуть розвитку на майбутнє.

Головним завданням, яке ставитиме перед собою ситуаційний центр є – на основі підготовки пропозицій та аналітико-інформаційних матеріалів здійснювати візуалізацію окремої ситуації, яка відбувається в предметній сфері і потребує прийняття управлінського рішення.

Ситуаційний центр агропромислової сфери може накопичувати та аналізувати інформацію з врахуванням особливостей сільського господарства, шляхом: аналізу поточної інформації; моделювання розвитку ситуації на території міста, регіону, держави; розроблення та ухвалення управлінських рішень щодо запобігання виникнення негативних ситуацій чи мінімізації їх наслідків [17].

Якісна аналітика отриманої інформації, яка відповідає реальності, дає можливість чіткого розуміння стану соціально-економічних процесів, забезпечує точність оцінювання ситуації, а прийняття рішень сприяють запобіганню ризиків.

4. *Реформування і контроль виконання інституційного забезпечення* (продовольча безпека, продуктивний діалог між органами влади і представниками виробництва, своєчасна та ефективна реакція на реальні події сьогодення).

Провідним акцентом в усіх сферах діяльності загальнодержавного управління є національна безпека.

Пріоритетним напрямом для контролюючих органів влади має стати продовольча безпека, тому що вона торкається кожної людини. Можна виділити три аспекти продовольчої безпеки: державний (державна допомога та виконання державних зобов'язань, міжнародний імідж українського продукту, експортна забезпеченість); економічний (кредитування бізнесу, зростання виробництва, підтримка власного виробника); соціальний (соціальні програми, корпоративна соціальна відповідальність, цінова політика). Продовольча безпека ґрунтується на забезпеченні виконання таких функцій, а саме: необхідна кількість продукту; доступність; безпечність (якість); конкурентоспроможність продукту. Продовольча безпека – це не тільки захищеність продовольчих ресурсів та інтересів держави, бізнесу, суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз, а і спроможність держави нагодувати людей. За даними Державної служби статистики України у січні-березні 2024 року індекс споживчих цін становив 100,4%, що у порівнянні з 2023 – менше на 0,4% в.п.. Подорожчали: молоко (+1,6%), масло вершкове (+1,5%), овочі (+16,8%), фрукти (+4,5%) тощо. Подешевшали: яйця (-8,4%), цукор (-2,9%), м'ясо та м'ясопродукти (-1,1%), олія соняшникова (-0,9%).

Ефективна продовольча політика та контроль з боку держави дає впевненість в забезпеченні як внутрішнього ринку харчовою продукцією, так і пропозиції якісного українського товару на міжнародних економічних ринках.

5. *Сприяння та стимулювання зростання рівня зайнятості та підвищення кваліфікації співробітників аграрного сектору.*

За даними Державної служби статистики України у другому півріччі 2021 року та I кварталі 2022 року індикатор очікування, щодо зайнятості працівників зростав: 104,65% у 2021 році та 109,1% у I кварталі 2022 року. За цей період кількість потреби працівників у переробній промисловості склала 97%. З II півріччя 2022 року, в зв'язку з військовими діями, відбувся різкий обвал індикатору очікування: 65,2% у II кварталі 2022 року (в переробній промисловості – 68%), 77,9% у III кварталі 2022 року (в переробній промисловості – 81%), 88,8% у IV кварталі 2022 року (в переробній промисловості – 87%). В середньому за 2023 рік, індикатор очікування склав 95,52% (в переробній промисловості – 90,5%). На I квартал 2024 року ми маємо 98,8 % (в переробній промисловості – 92%) [18]. Потреба у кваліфікованих працівниках, що мають досвід роботи в агропромисловій галузі на сільськогосподарських підприємствах завжди актуальна. (табл. 2).

Таблиця 2

Зайнятість працівників на сільськогосподарських підприємствах за 2021–2024 роки,
% від загальної кількості

Роки	2021				2022				2023				2024
	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.
Сільськогосподарські підприємства	97	133	116	75	99	109	102	74	91	110	107	80	88
Рослинництво	97	143	123	70	99	116	107	70	92	114	112	75	86
Тваринництво	95	108	99	88	96	91	88	81	89	99	98	88	92

Джерело сформоване автором за даними [18]

Кількість незакритих вакансій на сільськогосподарських підприємствах залишається значною. Дефіцит кадрів відчувається в сфері: рослинництва (на 2021–2022 роки становить 70% необхідних спеціалістів, 2023 рік – 75%); тваринництва (на кінець 2021 року – 88%, на кінець 2022 року – 81% від загальної кількості необхідних спеціалістів). На кінець 2023 року показник приблизився на рівень 2021 року (88%), але вважається високим.

Зростання рівня зайнятості забезпечуватиме розширення соціально-економічних можливостей агропромислової сфери, а збільшення кваліфікаційних співробітників дасть можливість підвищити потужність виробництва та якість продукту.

6. *Експортне збільшення обсягів агропромислової продукції* (пріоритетний напрямок – країни ЄС).

У 2023 році експорт українських товарів, у порівнянні з 2022 роком збільшився на 82%, а коефіцієнт покриття у відношенні «експорт – імпорт» становив 0,57 (експорт – 36186,2 млн дол. США, імпорт – 63562, 4 млн дол. США). За даними Державної митної служби України у 2023 році відбулося зростання експорту на: зернові культури (+17,1%); жири та олію (+ 3,1%); цукор і кондитерські вироби (+181,3%); різні харчові продукти (+32%). Зменшився експорт на: м'ясо та субпродукти (-3,9%); молоко, яйця, мед (-1,5%). У 2024 році очікується зростання обсягів експорту на 9%, в свою чергу імпорт всіх видів товарів зросте на 6%.

Таблиця 3

Імпорт-експорт українських товарів до ЄС за 2022–2023 років

Назва країни	Імпорт				Експорт				Сальдо	
	2022		2023		2022		2023		2022 р.	2023 р.
	вартість тис. дол. США	частка від 100%	вартість тис. дол. США	частка від 100%	вартість тис. дол. США	частка від 100%	вартість тис. дол. США	частка від 100%	тис. дол. США	тис. дол. США
Європейський Союз										
Польща	5550396	9,33	6606426	10,40	6658413	15,07	4754446	13,14	1108017	-1851980
Німеччина	4446866	7,47	4893737	7,70	2266700	5,13	2019701	5,58	-2180166	-2874036
Болгарія	2057230	3,46	2219321	3,49	1427440	3,23	904607	2,50	-629790	-1314714
Італія	1804622	3,03	2277906	3,59	1647860	3,73	1536878	4,25	-156762	-741028
Іспанія	700173	1,18	886187	1,40	1572511	3,56	2008252	5,55	872338	1122065
Литва	1333156	2,24	1299877	2,05	663917	1,50	628216	1,74	-669239	-671661
Нідерланди	1110534	1,87	956305	1,51	1539346	3,48	1490874	4,12	428812	534569
Румунія	1506221	2,53	1563587	2,46	3859435	8,74	3763211	10,40	2353214	2199624
Словаччина	1165659	1,96	1815644	2,86	1510037	3,4	1073667	2,97	344378	-741977
Угорщина	1284222	2,16	1624941	2,56	2274016	5,15	1184828	3,27	9897794	-440113
Франція	1226190	2,06	1751617	2,76	587532	1,33	481468	1,33	-638658	-1270149
Чехія	1543875	2,59	1777652	2,80	1252591	2,84	994683	2,75	-291284	-782969

Джерело; розроблено автором за даними [19]

Згідно з даними Державної митної служби України основними експортерами українських товарів є Європейський союз та Китай (табл. 3, 4). Хоча Польща у 2023 році знизилася об'єми закупівель (з 15,07% до 13,14%), все одно залишається лідером експорту

агропромислової продукції з України. У порівнянні з 2022 роком спостерігається зростання українського експорту в країнах: Німеччині (з 5,13% до 5,58%); Румунії (з 8,74% до 10,40%); Італії (з 3,73% до 4,25%); Іспанії (з 3,56% до 5,55%); Нідерландах (з 3,48% до 4,12%). Показники сальдо в більшості країн є негативним.

Таблиця 4

Імпорт-експорт українських товарів до країн світу за 2022-2023 років

Назва країни	Імпорт				Експорт				Сальдо	
	2022		2023		2022		2023		2022	2023
	вартість тис. дол. США	частка від 100%	вартість тис. дол. США	частка від 100%	вартість тис. дол. США	частка від 100%	вартість тис. дол. США	частка від 100%	тис. дол. США	тис. дол. США
Китай	8675179	14,58	10441693	16,44	2468017	5,59	2406415	6,65	-6207162	-8035278
Туреччина	3361895	5,65	4721271	7,43	2943636	6,66	2368640	6,55	-418259	-2352631
Індія	1690287	2,84	1882516	2,96	889241	2,01	542830	1,50	-801046	-1339686
США	2175596	3,66	2821369	4,44	862335	1,95	509321	1,41	-1313261	-2312048
Білорусь	1421148	2,39	19824	0,03	186085	0,42	3480	0,01	-1235063	-16344
росія	5555214	9,34	4568	0,01	475831	1,08	00000	0,0	-5079383	-4568

Джерело: розроблено автором за даними [19]

Список експортерів країн світу очолює Китай (6,65% – 2023 рік) та Туреччина (6,55% – 2023 рік), показник імпорту в цих країнах досить високий. Одним із основних напрямів експорту товарних груп є агропромислова продукція (табл. 5).

Таблиця 5

Імпорт-експорт агропромислової продукції до ЄС і країн світу за 2022–2023 років

Продукти	Імпорт				Експорт				Сальдо	
	2022		2023		2022		2023		2022	2023
	вартість тис. дол. США	частка від 100%	вартість тис. дол. США	частка від 100%	вартість тис. дол. США	частка від 100%	вартість тис. дол. США	частка від 100%	тис. дол. США	тис. дол. США
Зернові культури	153410	0,26	119375	0,19	9115715	20,64	8306548	22,96	8962305	8187173
М'ясо та субпродукти	210069	0,35	141140	0,22	924778	2,09	892297	2,4	714709	751157
Молоко, молокопродукт и, яйця, мед	248454	0,42	290194	0,4	452950	1,03	403528	1,1	204496	113334
Овочі	352685	0,59	373449	0,59	102728	0,23	113537	0,31	-249957	-259912
Насіння, плоди олійних рослин, фураж	359388	0,60	411-69	0,65	3760793	8,51	2819460	7,79	3401405	2408391
Жири та олії, готові харчові жири	294002	0,49	247211	0,39	5952	13,48	5649077	15,61	5658840	5401866
Цукор, кондитерські вироби	70257	0,12	100365	0,16	299826	0,68	596376	1,65	229569	496011
Корми для тварин	362404	0,62	410869	0,65	138685	0,31	1397607	3,86	-228928	986738
Різні харчові продукти	415712	0,70	473485	0,75	119859	0,27	157236	0,43	-295853	-316249

Джерело: розроблено автором за даними [19]

У 2023 році найбільші частки в агропромисловому експорті мали: зернові культури (22,96%); насіння, плоди олійних рослин, фураж (7,79%); жири та олія (15,61%), корми

для тварин (3,86%); м'ясо та субпродукти (2,4%). Суттєве зростання світового експорту відбулося в групі цукрових та кондитерських виробів.

7. Державна допомога, бюджетування, кредитування, інвестиції та стимулювання інноваційного розвитку.

Українське підприємництво потребує державної підтримки інноваційно-технологічного розвитку. Стратегічною ціллю розвитку переробних і високо-технологічних галузей в агропромисловій сфері, проголошеною Міністерством аграрної політики та продовольства України, передбачено у 2024 році збільшення частки переробки в структурі ВВП країни з 10% до 20% [20].

На 2024 рік виділено фінансування в межах 75 програм-грантів на суму 11 млн доларів США. Програми підтримки агропромислової сфери через Міністерство економіки України на 2024 рік реалізуються у вигляді компенсацій за: пошкодження або знищення сільськогосподарського обладнання чи техніки (1 млрд грн); розмінування земель сільськогосподарського призначення (2 млрд грн); державне соціальне страхування працівників сімейних фермерських господарств (5 млн грн); підтримку та проведення лабораторно-профілактичних дій державною ветеринарною службою (3,827 млрд грн). У 2024 році Кабмін підтвердив продовження максимального строку кредитування (до 31.03.2025) за Програмою «Доступні кредити 5-7-9», яка згідно з Постановою КМУ №28 від 24.01.20 року для товаровиробників сільськогосподарської продукції закінчувалася в березні 2024 року. За 2023 рік було виділено та видано на кредитування 70,9 млрд грн (13,1 тис. одержувачів-сільськогосподарників), та за Програмою «Доступні кредити 5-7-9» – 40,3 млрд грн (10,1 тис. одержувачів). Київська область отримала кредитів (13,1 млрд грн), програма «Доступні кредити 5-7-9» (4,2 млрд грн); Вінницька область – кредити (6,7 млрд грн), програма (4,5 млрд грн); Кіровоградська область – кредити (5,6 млрд грн), програма (4,67 млрд грн). Видано кредитів: Дніпропетровська область – 7,2 млрд грн; Черкаська область – 6,2 млрд грн; Одеська область – 5 млрд грн.

На 2024 рік було виділено кредитів на суму 78,8 млрд грн (14 тис. отримувачів), за Програмою «Доступні кредити 5-7-9» для сільських господарств – 44,5 млрд грн (10,9 тис. отримувачів). На початок 2024 року агропромислові господарства вже почали отримувати державну допомогу та кредитування на суму 3 млрд грн, та за програмою 1 млрд грн (264 одержувача) вже профінансовано. В перспективі, на 2024-2025 роки, фінансування агропромислової сфери можливе за підтримки Світового банку в рамках «Екстреного проєкту надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України (ARISE)». За умовами програми «Доступні кредити 5-7-9», агровиробники матимуть можливість отримувати до 90 млн грн кредиту, залежно від суб'єктності виробника та критеріям кредитування.

Поряд з національними програмами фінансування малого і середнього бізнесу АПК («є Робота», «Власна справа», «Доступні кредити 5-7-9»), діють міжнародні програми: «Цифрова Європа»; програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України»; проєкт «Розвиток малих та середніх підприємств; Економічна інтеграція внутрішньо переміщених осіб та відновлення бізнесу»; проєкт «Застосування та імплементація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною у сфері торгівлі / EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МПС»; програма Fit for Partnership with Germany. Згадані програми започатковані міжнародними організаціями та інституціями: Європейським Банком реконструкції і розвитку; Європейським інвестиційним банком; Європейським інвестиційним фондом та ЄС; Western NIS Enterprise Fund.

Згідно зі статтею 34 Закону України «Про державний бюджет України на 2024 рік» за бюджетною програмою Мінагрополітики та продовольства України "Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції" здійснюється через Український державний фонд. [21].

Висновки. В умовах військових дій, ключовим завданням функціонування агропромислової сфери є збереження ланцюга «сировина – виробництво – перероблення – зберігання – постачання – реалізація». Державної підтримки особливо потребують малі та середні підприємства, саме вони здатні швидко адаптуватись до альтернативного функціонування, підлаштовуватись до споживача, створюючи сприятливе, стресостійке середовище для всіх учасників.

Стимулювання розвитку агропромислової сфери не може відбуватися без ефективної взаємодії держави, суспільства і бізнесу. Лише спільне об'єднання зусиль здатне гарантувати:

- систематичне забезпечення населення якісними харчовими продуктами;
- забезпечення кваліфікованих співробітників робочими місцями;
- зменшення соціальної нерівності та соціальної напруги;
- фінансово-економічну стабільність та спроможність оподаткування;
- підвищення іміджу українського агропромислового комплексу;
- входження країни до ЄС;
- вихід харчової продукції на світовий рівень.

Пріоритетні напрями стимулювання розвитку агропромислової сфери сприятимуть досягненню цілей сталого розвитку, зокрема: - агропромислова інтеграція є пріоритетним напрямом державної політики та продовольчої безпеки, дає чітке розуміння і ефективне виконання етапів виробництва; - дотримання нормативно-правової бази сприяє надійності виробництва, виконанню зобов'язань та задоволення попиту внутрішнього та зовнішнього ринків; - інформаційне забезпечення та якісна аналітика націлюють на точне оцінювання економічної ситуації та визначення ризиків; - реформування і контроль державних інституцій, сприяють забезпеченню національної продовольчої безпеки; - стимулювання підняття рівня зайнятості і підвищення кваліфікації співробітників аграрного сектору сприятиме розширенню соціально-економічних можливостей; - експортне збільшення обсягів якісної агропромислової продукції дасть змогу виходу на міжнародні ринки; - державна допомога, бюджетування, кредитування, інвестиції та стимулювання інноваційного розвитку сприяють ефективному використанню природно-виробничого, людського та фінансово-економічного капіталів, швидко пристосовуватися до реалій сьогодення, покращуючи інвестиційно-інноваційний клімат агропромислового комплексу.

Бібліографія

1. Проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» від 07.08.2018 № 9015 https://ips.ligazakon.net/document/u005_15?an=15&ed=&dtm=&le=.
2. Мазаракі А., Мельник Т. (2022). Економічна безпека України в умовах російської агресії. *Scientia Fructuosa*, 145(5), с. 4–28. [https://doi.org/10.31617/12022\(145\)01](https://doi.org/10.31617/12022(145)01).
3. Сичевський М., Лейнеко Л., Квшніренко О., Вознесенська Н. (2022). Сучасні моделі соціально-економічного прогресу і сталий розвиток продовольчої системи. *Продовольчі ресурси*, 10 (18), 193–206. <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-19>.
4. Швст О., Варченко О., Крижанов Л. (2022). Стійкість продовольчого комплексу України в умовах посилення економічної турбулентності. *Продовольчі ресурси*, 10 (18), 287–301. <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-28>.
5. Вознесенська Н. С. (2023). Реалізація цілей сталого розвитку для забезпечення продовольчої безпеки України та їх відповідність стратегічним завданням держави. *Продовольчі ресурси*, 11(20), 162–184. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-16>.
6. Коваленко О., Кириченко А. (2023). Трансформації глобальних логістичних продовольчих ланцюгів в умовах війни в Україні. *Продовольчі ресурси*, 11 (20), 211–220. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-20>.
7. Коваленко О., Бокій О. (2023). Стратегічні напрями продовольчого забезпечення населення в умовах повоєнного відновлення України. *Продовольчі ресурси*, 11 (21), 213–222. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-21-21>.
8. Бокій О. (2023). Проблеми державного регулювання та захисту продовольчого ринку в кризових в умовах. *Продовольчі ресурси*, 11 (20), 174–184. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-17>.
9. Мовоз М., Вербицький С., Квіць О., Митченко О. (2023). Стратегічні цілі трансформації продовольчих систем в Україні: методичні засади та практичні підходи адаптації до спільної

аграрної політики ЄС. Продовольчі ресурси, 11 (21), 187–199. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-21-19>.

10. Митченко О., Кущ О. (2023). Проблеми фінансової стійкості виробників продовольчих товарів. Продовольчі ресурси, 11(20), 230–236. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-22>

11. El Bilali, H., Strassner, C., Ben Hassen, T. (2021). Sustainable agri-food systems: environment, economy, society, and policy. Sustainability, vol. 13. 6260 p. Available at: <https://doi.org/10.3390/su13116260>.

12. Івченко А. С. Агропромислова інтеграція. Велика українська енциклопедія. https://vue.gov.ua/Агропромислова_інтеграція.

13. Карнаушенко А. С., Гребенюк Н. В., Петренко В. С. Агропромислова інтеграція – важливий чинник інвестиційної привабливості сільського господарства. Вісник ХНТУ. № 3 (82), 2022. Соціальні та поведінкові науки С. 185–189. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.3.26>.

14. Бурковська Н., Булик О. Агропромислова інтеграція як чинник розвитку економіки України. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки». 2017. Житомир. Державний університет «Житомирська політехніка». <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/101.pdf>.

15. Агропромислова інтеграція. П. В. Шепієнко. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] : НАН України. НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-42600>. Останнє поновлення : 1 січ. 2023 р.

16. Кабінет міністрів України. Розпорядження від 29 квітня 2022 р. № 327-р. Київ. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a327r>.

17. Тютюнник В. В., Ященко О. А., Рубан І. В., Тютюнник О. О. Особливості функціонування системи ситуаційних центрів на різних стадіях розвитку надзвичайних ситуацій. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони № 1 (43)/2022 <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2022-43-1-41-52>.

18. Державної служби статистики. Очікування сільськогосподарських підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності за видами економічної діяльності (2015–2024). <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

19. Державної митної служби України. Статистика та реєстри. Статистика декларування, переміщення товарів та транспортних засобів. Державна Митна Служба. 2023. (customs.gov.ua).

20. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Кредитування сільського господарства. 2024 рік. <https://minagro.gov.ua/napryamki/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-adk/stan-kredituvannva-pidpriyemstv-adk-u-2023-roci>.

21. Закон України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023. № 3460-IX. Міністерство фінансів України. 2023 р. https://mof.gov.ua/storage/files/1%D0%94%D0%91%D0%A3_2024.pdf.

References

1. Proekt Zakonu Ukrainy. [Draft Law of Ukraine]. «Pro Stratehiiu staloho rozvvtku Ukrainy do 2030 roku». [«About the Strategy for Sustainable Development of Ukraine until 2030»] 07.08.2018. № 9015 <https://ips.ligazakon.net/document/u00515?an=15&ed=&dtm=&le=>.

2. Mazaraki. A., Melnvk. T. (2022). Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii. [Economic Security of Ukraine in the Context of Russian Aggression]. Scientia Fructuosa, 145 (5), p. 4–28. [https://doi.org/10.31617/1.2022\(145\)01](https://doi.org/10.31617/1.2022(145)01) [in Ukrainian].

3. Sychevskyi M., Deineko L., Kushnirenko O., Voznesenska N. (2022). Suchasni modeli sotsialno-ekonomichnoho prohresu i stalvi rozvvtk prodovolchoi svstemy. [Modern Models of Socio-Economic Progress and Sustainable Development of the Food System]. Prodovolchi resursy, 10(18), p.193–206. <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-19> [in Ukrainian].

4. Shust O., Varchenko O., Krysanov D. (2022). Stiikist prodovolchoho kompleksu Ukrainy v umovakh posvlnnia ekonomichnoi turbulentnosti. [Resilience of the Food Complex of Ukraine in the Context of Increasing Economic Turbulence]. Prodovolchi resursy, 10 (18), p. 287–301. <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-28> [in Ukrainian].

5. Voznesenska N. S. (2023). Realizatsiia tsilei staloho rozvytku dlia zabezpechennia prodovolchoi bezpek Ukrainy ta vikh vidpovidnist stratehichnym zavdanniam derzhavv. [Implementation of the Sustainable Development Goals to ensure the food security of Ukraine and their compliance with the strategic objectives of the state]. Prodovolchi resursy, 11 (20), p. 162–184. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-16> [in Ukrainian].

6. Kovalenko O., Kyrychenko A. (2023). Transformatsii hlobalnykh lohistychnykh prodovolchykh lantsiuhiv v umovakh viiny v Ukraini. [Transformations of global food supply chains in the context of the war in Ukraine]. Prodovolchi resursy, 11(20), p. 211–220. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-20> [in Ukrainian].

7. Kovalenko O., Bokii O. (2023). Stratehichni napriamy prodovolchoho zabezpechennia naselennia v umovakh novoiennoho vidnovlennia Ukrainy. [Strategic directions of food supply of the population in the conditions of post-war reconstruction of Ukraine]. *Prodovolchi resursy*, 11(21), p. 213–222. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-21-21> [in Ukrainian].
8. Bokii O. (2023). Problemy derzhavnoho rehuliuвання ta zakhvstu prodovolchoho rynku v krivzovkakh v umovakh. [Problems of State Regulation and Protection of the Food Market in Crisis Conditions]. *Prodovolchi resursy*, 11(20), p. 174–184. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-17> [in Ukrainian].
9. Moroz M., Verbytskyi S., Kuts O., Mytchenok O. (2023). Stratehichni tsili transformatsii prodovolchykh system v Ukraini: metodichni zasady ta praktichni pidkhody adaptatsii do spilnoi ahrarynoi polityky YeS. [Strategic Goals of Food Systems Transformation in Ukraine: Methodological Foundations and Practical Approaches to Adaptation to the EU Common Agricultural Policy]. *Prodovolchi resursy*, 11 (21), p. 187–199. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-21-19> [in Ukrainian].
10. Mytchenok O., Kuts O. (2023). Problemy finansovoi stiihosti vyrobnykiv prodovolchykh tovariv. [Problems of financial stability of food producers]. *Prodovolchi resursy*, 11 (20), p. 230–236. <https://doi.org/10.31073/foodresources2023-20-22> [in Ukrainian].
11. El Bilali, H., Strassner, C., Ben Hassen, T. (2021). Sustainable agri-food systems: environment, economy, society, and policy. *Sustainability*, vol. 13. 6260 p. Available at: <https://doi.org/10.3390/su13116260>.
12. Karanushenko A.S., Hrebenuk N.V., Petrenko V.S. (2022). Ahropromyslova intehtatsiia – vazhlyvyi chynnnyk investytsiinoi pryvablvosti silskoho hospodarstva. [Agro-industrial integration is an important factor in the investment attractiveness of agriculture]. *Visnyk KhNTU* 3(82), 2022. Sotsialni ta povedinkovi nauky. P.185–189. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.3.26>. [in Ukrainian].
13. Ivchenko A. S. (2022). Ahropromyslova intehtatsiia. [Agro-industrial integration]. *Velyka ukrainska entsyklopediia*. URL: [https://vue.gov.ua/Ahropromyslova intehtatsiia](https://vue.gov.ua/Ahropromyslova%20intehtatsiia). [in Ukrainian].
14. Burkovska N., Bulvk O. B. (2017). Ahropromyslova intehtatsiia yak chynnnyk rozvytku ekonomiky Ukrainy [Agro-Industrial Integration as a Factor in the Development of the Ukrainian Economy]. *Materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Formuvannia efektyvnoi modeli rozvytku pidorviemstva v umovakh rynkovoï ekonomiky»*. [Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference «Formation of an Effective Model of Enterprise Development in a Market Economy»]. 2017. Zhytomyr. Derzhavnyi universytet «Zhytomyrska politekhnika». <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/101.pdf> [in Ukrainian].
15. Shchepiienko P. V. (2001). Ahropromyslova intehtatsiia. [Agro-industrial integration]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Elektronnyi resurs]*. Redkol. : I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak [ta in.] ; NAN Ukrainy, NTSh. K. : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2001.Rezhym dostupu : <https://esu.com.ua/article-42600>. Ostannie ponovlennia : 1 sich. 2023 [in Ukrainian].
16. Kabinet ministriv Ukrainy. Rozporiadzhennia vid 29 kvitnia 2022 r. № 327-r. Kyiv. Pro zatverdzhennia planu zakhodyv zabezpechennia prodovolchoi bezpekvy v umovakh voiennoho stanu. [Cabinet of Ministers of Ukraine. Order of April 29, 2022 № 327-p. Kyiv. On Approval of the Action Plan for Ensuring Food Security under Martial Law]. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodyv-z-a327r> [in Ukrainian].
17. Tiutiunyk V. V., Yashchenko O. A., Ruban I. V., Tiutiunyk O. O. (2022). Osoblyvosti funktsionuvannia svstemy svtuatsiynvkh tsentriv na riznykh stadiiakh rozvytku nadzvychaynykh svtuatsii. [Features of the functioning of the system of situational centers at different stages of the development of emergency situations]. *Suchasni informatsiini tekhnologii u sferi bezpekyy ta oborony* № 1 (43)/2022. P. 41–52. <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2022-43-1-41-52> [in Ukrainian].
18. Derzhavnoi sluzhby statystyky. Ochikuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv shchodo perspektiv rozvytku vikh dilovoi aktyvnosti za vydamy ekonomichnoi diialnosti (2015–2024). [State Statistics Service. Expectations of agricultural enterprises regarding the prospects for the development of their business activity by type of economic activity (2015–2024)]. <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
19. Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy. Statystyka ta reiestrv. Statystyka deklaruvannia, peremishchennia tovariv ta transportnykh zasobiv. [State Customs Service of Ukraine. Statistics and registers. Statistics of declaration, movement of goods and vehicles]. *Statystyka ta reiestry | Derzhavna Mytna Sluzhba*. 2023. (customs.gov.ua) [in Ukrainian].
20. Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Kredytuvannia silskoho hospodarstva. 2024 rik. [Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Lending to agriculture. Year 2024]. <https://minagro.gov.ua/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apk-u-2023-roci> [in Ukrainian].
21. Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2024 rik» [Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2024"]. vid 09.11.2023 r. № 3460-IKh. Ministerstvo finansiv Ukrainy. 2023 r. <https://mof.gov.ua/storage/files/1%D0%94%D0%91%D0%A32024.pdf>.